

Simpozij OBDOBJA 40

Renata Debeljak

Prešernova poezija v osnovni šoli

objavljeno v:

Darja Pavlič (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-40/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2021.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

PREŠERNOVA POEZIJA V OSNOVNI ŠOLI

Renata Debeljak

Osnovna šola Olge Meglič, Ptuj
renata.debeljak@olgica.si

DOI:10.4312/Obdobja.40.319-326

V prvem delu prispevka je predstavljena analiza Prešernove poezije v starem (2011) in posodobljenem (2018) učnem načrtu za slovenščino ter v ponujenih učnih gradivih za osnovno šolo. Drugi del prispevka pa prikazuje izbor Prešernove poezije v 8. in 9. razredu osnovne šole, prvi učenčev stik z besedilom, načine sprejemanja, vrste branja, pri čemer so pomembne vse stopnje bralnega procesa – doživljanje, razumevanje in vrednotenje –, ob upoštevanju pregleda minimalnih in temeljnih standardov. Ob konkretnih primerih so prikazane nadaljnje faze šolske interpretacije s poglobljenim razvijanjem učenčeve sporazumevalne zmožnosti, kritičnega razmišljanja in ustvarjalnosti do razumevanja besedila.

France Prešeren, romantika, osnovna šola, poezija

The first part of the article provides an analysis of Prešeren's poetry in both curricula for Slovene language, i.e., the one from 2011, and the updated one from 2018. It also offers an analysis of Prešeren's poetry in the Slovene language course books. The second part presents a selection of Prešeren's poetry in years 8 and 9 of primary school, the students' first contact with the text, methods of acceptance and types of reading, where all the stages of the reading process are important – experience, understanding and evaluation, which embrace the minimum and basic learning aims. Specific examples show further phases of school interpretation, with in-depth development of the student's communicative ability, critical thinking and creativity.

France Prešeren, Romanticism, primary school, poetry

1 Uvod

Pouku književnosti je v 8. in 9. razredu osnovne šole (v nadaljevanju OŠ) namenjenih 40 odstotkov ur; v 8. razredu je skupno število ur pouka slovenščine 123 ur, od teh je 49 ur namenjenih pouku književnosti, v 9. razredu pa je od skupno 144 ur književnosti namenjenih 58 ur, kar je sorazmerno malo za poglobljeno obravnavo zahtevnih literarnih besedil, kot so npr. Prešernove pesmi. Temeljni cilj pouka književnosti je razvijanje sporazumevalnih zmožnosti. V posodobljenem učnem načrtu (v nadaljevanju UN) za slovenščino, ki je začel veljati s šolskim letom 2018/19, je v poglavju Opredelitev predmeta med drugim zapisano, da se pri književnem pouku učenci srečujejo »z umetnostnimi/književnimi besedili ter da ob njih poleg sporazumevalne zmožnosti razvijajo tudi doživljajsko, domišljijaskoustvarjalno,

vrednotenjsko in intelektualno zmožnost. Z zaznavanjem kulturnih, etičnih, duhovnih in drugih razsežnosti, ki jih premore besedna umetnost kot eden najuniverzalnejših civilizacijskih dosežkov, ki je za obstoj slovenstva še posebej pomemben, se utrjujejo kulturna, domovinska in državljanska vzgoja ter medkulturna in širša socialna zmožnost« (Poznanovič Jezeršek idr. 2018: 6). Prav tako je v UN (prav tam: 7) naveden eden od temeljnih ciljev pouka književnosti za učence:

Razmišljujoče in kritično sprejemajo ter povzemajo, vrednotijo in primerjajo umetnostna besedila slovenskih in drugih avtorjev. Branje prepoznavajo kot užitek, prijetno doživetje in intelektualni izziv. Stopajo v dialog z umetnostnim besedilom in o njem razpravljajo. Branje jim nudi priložnost za oblikovanje osebne in narodne identitete, za širjenje obzorja ter za spoznavanje svoje kulture in kulture drugih v evropskem kulturnem prostoru in širše. S spoznavanjem druge kulture in skupnih kulturnih vrednot gradijo naklonjen odnos do drugih in drugačnih. Tako razvijajo svojo socialno, kulturno in medkulturno zmožnost ter ozaveščajo pogled na časovno umeščenost obravnavanih umetnostnih besedil.

Cilj pouka književnosti torej ni zgolj poznati vsebino literarnih besedil in literarnovedne pojme, navedene v UN, ampak besedila med seboj primerjati, vrednotiti posamezno in povezovalno (primerjalno) ter kritično presojati, kar je najvišja raven obravnave literarnega besedila nasploh. In ravno na tej stopnji lahko nastopi težava, če gre za zahtevna besedila, kot so Prešernove pesmi, saj se mora s pravo izbiro didaktičnih metod in strategij ter načina interpretacije posamezne pesmi ustvariti temelj za razvijanje učenčeve domišljiskoustvarjalne, vrednotenjske in kritične zmožnosti. Da pa se omenjeni temelj zgradi, je najpomembnejši prvi stik z literarnim besedilom in dialog z le-tem.

2 France Prešeren v UN za osnovno šolo

UN iz leta 2011 je vseboval nabor predlaganih književnih besedil, ki jih lahko učitelj pri pouku književnosti obravnava. V 8. razredu so bila kot predlog navedena tri Prešernova dela, in sicer *Uvod h Krstu pri Savici*, *Apel in čevljar* in *Turjaška Rozamunda*, *Povodni mož* pa je sodil med obvezna besedila, v 9. razredu pa sta bili poleg obvezne *Zdravljice* predlagani še *Gazela 6* in *Glosa* (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 69–70). V posodobljenem UN iz leta 2018 pa pri književnem pouku predlogov ni več, ampak so v podpoglavju 3.3.2 Področje: Književnost (Poznanovič Jezeršek idr. 2018: 39) poleg operativnih ciljev v razdelku B) Vsebine navedeni le strokovni izrazi in dela ter avtorji, ki sodijo med obvezna besedila (prav tam: 46–47).

Povezovanje operativnih ciljev in vsebin ter izbor literarnih besedil postane zadeva strokovne avtonomije učiteljev, ki naj temelji na primarnem merilu, in sicer na »literarni kakovosti ter primernosti učenčevi stopnji osebnega in bralnega razvoja« (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 106).

Učenci se s Prešernom in njegovimi deli prvič srečajo v 8. razredu, skupno pa sta v UN predpisani kot obvezni besedili dve Prešernovi pesmi, in sicer v 8. razredu *Povodni mož*, v 9. pa *Zdravljica*. Dodatni izbor naredi učitelj sam na podlagi standardov znanja in strokovnih izrazov, ki jih mora učenec doseči in se obenem tudi

z različnimi oblikami in načini ocenjujejo. Standardi znanja so minimalni in temeljni; razlika med njimi je v vsebinski, miselni, jezikovni zahtevnosti oz. globini besedil in primerov jezikovne rabe. Glede poezije so standardi, ki jih učenec dosega ob koncu 9. razreda, naslednji:¹

Učenec doživlja, razume in vrednoti poezijo; to pokaže tako, da:

- s posebno govorico ponazori razpoloženje pesmi (interpretativno branje) (7., 8., 9. razred);
- predstavi ritem pesmi in ga poveže s sporočilnostjo (7., 8., 9. razred);
- **prepozna onomatopoijo/podobnoglasje, rimo, asonanco in aliteracijo ter presoja njihov učinek v pesmi** (7., 8., 9. razred);
- poveže likovno podobo pesmi s sporočilnostjo (9. razred);
- **v pesmi najde pesniška sredstva (in sicer: primero, poosebitev/poosebljenje, okrasni pridevek, inverzijo, pretiravanje, stopnjevanje, refren, govorniško vprašanje, nagovor/ogovor) in jih poimenuje**, predstavi njihovo vlogo in jo ovrednoti (7., 8., 9. razred);
- **ob izbranih besedilih predstavi razlike med lirsko in epsko pesmijo** (7., 8., 9. razred);
- **navede bistvene značilnosti epa, balade, romance in soneta** (8., 9. razred);
- s (po)ustvarjalnim tvorenjem pokaže zmožnost doživljanja in razumevanja pesemskih besedil (7., 8., 9. razred) (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 61–62).

Strokovni izrazi za posamezni razred so prikazani v Tabeli 1.

Razred	Strokovni izrazi, ki jih učenci razumejo, uporabljajo in definirajo
8. razred	socialna tema(tika), kitica: štirivrstičnica, trivrstičnica, refren, primera, okrasni pridevek, stopnjevanje, ep (pesnitev), balada, romanca, sonet, roman, komedija, dialog/dvogovor, odrska navodila
9. razred	tema, sporočilnost književnega besedila, razpoloženjska, domovinska tema(tika), prvoosebni pripovedovalec, svobodni verz, likovna pesem, govorniško vprašanje, črtica, literarnozgodovinska obdobja in smeri: pismenstvo, protestantizem, razsvetljenstvo, romantika, realizem, moderna (nova romantika), književnost po drugi svetovni vojni, sodobna književnost

Tabela 1: Strokovni izrazi iz UN za slovenščino za posamezni razred.

3 Prešernova poezija v osnovnošolskih berilih in učbenikih

Za poučevanje književnosti v osnovni šoli je na razpolago vedno več gradiva in e-okolij, čeprav pa se glede izbora Prešernove poezije med seboj bistveno ne razlikujejo, kar lahko vidimo tudi iz Tabele 2, kjer so navedeni trenutno veljavni in potrjeni učbeniki, delovni zvezki in berila ter Prešernova dela, ki jih vsebujejo.

¹ Minimalni standardi znanja so zaznamovani s poudarjenim tiskom, ostalo so temeljni standardi znanja.

Razred	Založba in gradivo	Izbor Prešernovih pesmi
8. razred	Mladinska knjiga – berilo <i>Dober dan, življenje</i>	<i>Povodni mož, Turjaška Rozamunda, Apel in čevljar, Krst pri Savici, Uvod</i>
	Rokus Klett – samostojni delovni zvezek za slovenščino <i>Od glasov do knjižnih svetov 8</i>	<i>Povodni mož, Turjaška Rozamunda, Apel in čevljar, O Vrba, Krst pri Savici, Uvod</i>
	Rokus Klett – berilo <i>Novi svet iz besed 8</i>	<i>Apel in čevljar, Povodni mož, Uvod h Krstu pri Savici</i>
9. razred	Mladinska knjiga – berilo <i>Skrivno življenje besed</i>	<i>Glosa, Zdravljica Gazele VI</i>
	Rokus Klett – samostojni delovni zvezek za slovenščino <i>Od glasov do knjižnih svetov 9</i>	<i>Glosa, Zdravljica, Gazela III</i>
	Rokus Klett – berilo <i>Novi svet iz besed</i>	<i>Gazela III, Zdravljica</i>

Tabela 2: Prikaz ponujenih Prešernovi pesmi v potrjenih in veljavnih učbenikih in delovnih zvezkih za OŠ.

Sama uporabljam (poleg drugih gradiv in e-okolij) samostojni delovni zvezek za slovenščino *Od glasov do knjižnih svetov*, ki ga je izdala založba Rokus Klett.

4 Izbor Prešernove poezije na OŠ Olge Meglič

Na naši šoli se učenci seznanijo, spoznajo in poglobljeno obravnavajo skupno sedem Prešernovih pesmi, kot prikazuje Tabela 3.

Razred	Izbor Prešernovih pesmi	Strokovni izrazi	Preverjanje in ocenjevanje
8. razred	<i>Povodni mož, Turjaška Rozamunda, Apel in čevljar, O Vrba, Krst pri Savici, Uvod</i>	primera, stopnjevanje, balada, romanca, ep (pesnitev), sonet kitica: štirivrstičnica (kvartina), trivrstičnica (tercina), rima, verz (ponovitev) + življenje in delo Franceta Prešerna (pregledno)	sprotno preverjanje, preizkus znanja z razčlemba pesmi, deklamacija pesmi <i>Povodni mož</i>
9. razred	<i>Glosa, Zdravljica</i>	tema, sporočilo, likovna pesem, pojem romantika in obdobje romantike	sprotno preverjanje, preizkus znanja z razčlemba pesmi, deklamacija pesmi <i>Zdravljica</i>

Tabela 3: Prikaz izbora Prešernovih pesmi v posameznem razredu na OŠ Olge Meglič.

4.1 Obravnava Prešernovih pesmi

Krakar Vogel (2000/2001) ugotavlja, da se pri osnovnošolcih priljubljenost Prešernovih pesmi sklada z razumevanjem (razume jih nekaj več kot 40 % anketirancev), kar je posledica težko razumljivih besedil, starejšega jezika, zamenjanega besednega

reda, tujih izrazov idr., zato je bistvena metoda šolske interpretacije, ki je v praksi že dobro preverjena in jo priporoča tudi učni načrt. Metoda temelji na skupnem branju in obravnavi literarnih besedil v šoli, kajti sodobni pouk književnosti je dejaven, komunikacijski, torej zahteva interakcijo med učiteljem, učencem in besedilom. Predvsem pa je pomembno, da pri starejših, težje razumljivih literarnih besedilih več pozornosti posvetimo uvodni motivaciji, umestitvi besedila v literarno obdobje in interpretativnemu branju z analizo.

S poukom književnosti pri učencih spodbujamo domišljijo, zato mora biti čustveno motivacijski, pri tem pa je pomembno predvsem, da ponudimo teme, ki so učencem zanimive, koristne in tudi osebno pomembne. Skupni imenovalac opisanega je ustvarjalnost, brez katere ni mogoče doseči širšega cilja pouka književnosti: bralne kulture. Branje, še posebej branje leposlovja, je namreč ustvarjalna dejavnost, ki nastaja kot rezultat ustvarjalnega delovanja. Žbogar (2013: 56) ugotavlja, da se razvita literarna zmožnost kaže na treh ravneh: 1) raven razumevanja s sklepanjem in povezovanjem (dojemanje bistva, sporočila, ideje prebranega besedila, razlaganje povezav); 2) raven kritičnega, ustvarjalnega branja (preoblikovanje besedila, povzemanje, vrednotenje, branje med vrsticami); 3) učenje z(a) razumevanje(m) poteka prek raziskovalnega, izkustvenega, problemsko-ustvarjalnega učenja, prek učenja z odkrivanjem, sodelovalnega (skupinskega) učenja, ustvarjalnega pisanja, igre vlog in ob podpori multimedijskega učenja. Ker je književnost umetnost, mora tudi njen pouk upoštevati bistvene zakonitosti njenega predmeta (seveda pa tudi naslovnikov) (Žbogar 2013: 68).

Pri interpretaciji Prešernovih pesmi je izjemno pomembno ali celo najpomembnejše učenčevo prvo srečanje s pesmijo, ker so jim že na prvi pogled jezikovno tuje. Kako le-to poteka, je odvisno od učitelja, ki z izborom didaktičnih metod to srečanje omogoči, kajti učenci, ki so deležni prave uvodne motivacije, so pripravljene na branje besedila in so veliko pozornejši na samo vsebino in sporočilnost. Taki bralci bodo, seveda ob ponovljenih branjih, veliko lažje prešli vse stopnje bralnega procesa – doživljanje, razumevanje in vrednotenje. Podobno je tudi pri razumevanju, interpretaciji posameznih pesmi, novih nalogah, poustvarjanju idr. Ko torej učenci pesem že razumejo, se srečajo z različnimi interpretacijami umetnostnega besedila, ki so bolj ali manj ustrezne, zato je naloga učitelja, da učencem pomaga »razviti njihovo lastno sposobnost za polnejše doživljanje in pravilnejše razumevanje literature« (Grosman 1989: 71).

Kako se učitelj loti posameznih stopenj obravnave, je odvisno od več dejavnikov. Odločilne so metode; učitelj lahko uporablja neko metodo že vrsto let, saj se je izkazala kot izjemno dobra, lahko pa se zgodi, da je neka metoda dobra v enem razredu, v drugem pa ni ustrezna. Vsekakor pa je najpomembnejše skupno branje in frontalna razlaga neznanih izrazov, vsebine idr., ob tem pa upoštevamo tudi učenčevo predznanje, dopustimo mnenje, izkušnje, predvidevanja itd. Pomembno je, da ob interpretativnem branju učenci izražajo svoje doživljanje prebranega, delo povežejo

s podobnim delom z enako ali podobno vsebino in da učencu pustimo izraziti lastno mnenje glede npr. ravnanja oseb.

Za lažjo predstavo v Tabelah 4 in 5 navajam postopek pri obravnavi posamezne Prešernove pesmi od uvodne motivacije do vprašanja: »Ali ste pesem razumeli?«:

- 1) uvodna motivacija, ki je povezana s temo obravnavane pesmi (prevzetnost, pokristjanjevanje, domotožje, domovina idr.);
- 2) prvi stik, ki je vedno tiho branje;
- 3) odziv na prvo tiho branje in namig za lažje razumevanje (možganska nevihta, ribja kost);
- 4) ponovno branje in natančna razlaga vsebine (tudi neznanih besed), ki po navadi vzame ogromno časa, saj učenci debatirajo, komentirajo, razglabljajo o ravnanju književnih oseb (npr. Črtomirja), rišejo tabelsko sliko za lažjo predstavo, igrajo po vlogah;
- 5) rezultat po ponovnem branju in skupni razlagi.

Pesem	Uvodna motivacija in prvi stik z besedilom	Odziv	Ponovno branje in razlaga	Rezultat
<i>Povodni mož</i>	Kaj je prevzetnost? Sledi pogovor. Tiho branje.	Pesem razumejo v segmentih: - da se dogaja v Ljubljani, - da izgineta v reko Ljubljanico, - da nastopa Urška.	Določen učenec bere po kiticah, jaz in učenci razlagamo, s pomočjo e-okolij in slovarjev razlagamo neznane besede.	Razumejo.
<i>Turjaška Rozamunda</i>	Podobnost z Urško, naj bodo pozorni na prevzetnost. Tiho branje.	Ključne besede na listkih, primerjava med Urško in Rozamundo.	Učenci igrajo igro.	Težko razumejo.
<i>Apel in čevljar</i>	Le čevlje sodi naj kopitar. Tiho branje.	Ne razumejo.	Igram igro sama.	Razumejo.
<i>O Vrba</i>	Ogled filma o življenju F. Prešerna. Tiho branje.	Razumejo zgolj, da gre za Prešernovo domačo (rojstno) vas, kjer stoji očetova hiša.	Učenci izluščijo podatke o Prešernovem življenju.	Razumejo.
<i>Krst pri Savici, Uvod</i>	Ključne besede: pokristjanjevanje, slika Ajdovskega gradca. Tiho branje.	Ne razumejo. Večina opusti tiho branje po nekaj kiticah, saj vsebine ne razumejo.	Risanje dogodkov na tablo.	Najbolj razumejo.

Tabela 4: Prikaz postopka pri obravnavi posamezne Prešernove pesmi od uvodne motivacije do rezultata v 8. razredu.

Pesem	Prvi stik z besedilom	Odziv	Ponovno branje in razlaga	Rezultat
<i>Glosa</i>	Tiho branje.	Ne razumejo. Izjemno težka zaradi neznanih oseb in besed, ki se v njej pojavijo (Ovid, Alighieri, Parnas, Petrarca, Tasso, Luzijada idr.).	Učenci s pomočjo SSKJ in e-okolij razlagajo te neznane besede, umetnike in njihova dela.	Razumejo sporočilo pesmi.
<i>Zdravljica</i>	Tiho branje.	Razumejo.	Razlaga po kiticah.	Razumejo.

Tabela 5: Prikaz postopka pri obravnavi posamezne Prešernove pesmi od uvodne motivacije do rezultata v 9. razredu.

Iz zgoraj naštetih in opisanih obravnav Prešernovih pesmi od prvega stika s pesmimi do razumevanja vsebine lahko strnem, kje so torej največje težave pri razumevanju vsebine le-teh:

- težka in učencem zelo oddaljena snov in vsebina, ki zahteva poznavanje zgodovinskih dejstev (pokristjanjevanje, turški vpadi),
- star jezik in s tem povezani nerazumljivi izrazi, besede, ljudje – umetniki (Kajtimar, Valjahun, Petrarca, Alighieri, Tasso idr.),
- zelo dolge pesmi in veliko pesniških sredstev (primera, poosebitev, inverzija, podobnoglasje, stopnjevanje, metafora, okrasni pridevek),
- skrito sporočilo ali za njih nejasno izraženo sporočilo (»Slovenec že mori Slovenca – brata«, »de b' uka žeja me iz tvoj'ga sveta speljala ne bila«, »pregnala nas bo sreča kriva«, »le čevlje sodi naj Kopitar« itn.).

5 Sklep

V prispevku sem želela prikazati izbor in obravnavo Prešernove poezije v 8. in 9. razredu OŠ ter težave, s katerimi se soočajo tako učenci kot učitelj ter kako jih s pomočjo sodobnih in klasičnih učnih metod lahko uspešno premagajo. Zato bi lahko svoj članek nasloвила tudi z najpogostejšo izjavo učencev: »Zakaj ne razumem Prešernovih pesmi, če pa so v slovenščini?«.

Obravnava Prešernove poezije se v 8. in 9. razredu razteza nekaj tednov in obsega skupno sedem besedil, in sicer so to v 8. razredu *Povodni mož* (obvezno besedilo), *Turjaška Rozamunda*, *Apel in čevljar*, *O Vrba*, *Krst pri Savici*, *Uvod*, v 9. razredu pa *Glosa* in *Zdravljica* (obvezno besedilo). Največje težave pri prvem stiku z literarnim besedilom povzročajo učencem star jezik (reva = revščina, beda; Kranja = Kranjska, Korotanja = Koroška itn.), okrajšane besede (»de b' uka žeja«), zamenjan besedni red, bogat nabor slogovnih sredstev, težka zgodovinska snov (pokristjanjevanje) idr. Zato je potrebna pri učitelju velika mera kreativnosti in iznajdljivosti z uporabo raznovrstnih didaktičnih pripomočkov in različnih učnih gradiv, metod, strategij, da učencem literarno besedilo približa do te mere, da ga bodo z zanimanjem brali, ga razumeli,

o njem debatirali, le-to primerjali z besedili s podobno tematiko, komentirali in kritično presojali (npr. ravnanje oseb), pridobljeno znanje pa znali uporabiti.

Literatura

GROSMAN, Meta, 1989: *Bralec in književnost*. Ljubljana: DZS.

KRAKAR VOGEL, Boža, 2000/2001: Obravnavanje literarne klasike v sodobni šoli – na primeru Prešerna. *Jezik in slovstvo* XLVI/4. 125–136.

POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2011: *Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2018: *Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf (dostop 5. 1. 2021)

ŽBOGAR, Alenka, 2013: *Iz didaktike slovenščine*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.